

# Interjú Magas Istvánnal

2019

*Tétényi András: Magas István, a Világgazdasági Intézet vagy Tanszék korábbi vezetője, és oktatója immár 43 éve. Egyetemi pályafutása mellett komoly, nemzetközi sikereket is elkönyvelhetett a sportok terén. Tanár úr, mikor és miért csatlakozott a Világgazdasági Intézethez (Tanszékhez)? És milyen volt a fogadtatása?*

Magas István: A tanszék egyidős a 70 éves NATO-val, de sokáig, a vasfüggöny leomlásáig, a másik oldalán műveltük a tudományt (magához az Észak-atlanti Szerződés Szervezethez 1997-ben csatlakozott Magyarország). Számomra minden szempontból izgalmas, tanulságos és termékeny volt a vasfüggönyön innen és túl eltöltött időszak is. Jómagam 1976-ban csatlakoztam a modern Világgazdasági Tanszékhez: az akkori világgazdasági és világpolitikai folyamatokat már inkább a détente jellemezte, a hidegháború fagyos és ellenséges évtizedei után langyosabb szelek fújdogáltak, a piaci, a polgári, és az akkoriban fősodró nyugati gondolatok mind nagyobb erővel kopogtatattak. Az Atlanti összefogás erős volt, az Európai Unió egy erős taggal, az Egyesült Királysággal bővült 1973-ban. Az enyhüléssel együtt járó pozitív nyugati folyamatok a tanszék oktatási anyagaiban is - tárgyyszerűen és sordino-ban - de rendre megjelentek.

A diplomám megszerzését követően Tóth Tamás, a Külkereskedelmi Tanszék akkori vezetőjének ajánlására vettek fel a Világgazdasági Tanszékre tudományos segédmunkatársi pozícióra. Azt ma sem tudom pontosan, mivel ajánlott tudományos pályára, nézeteim ugyanis nagyon kiforratlanok voltak, és jószerivel még „hivatásosan” sportoltam is (1977-ben még felnőtt EB-t nyertem egy vizes sportban), ez ma szinte elképzelhetetlen! Egy bizonyos: nem idegenkedtem a precíz, akkortájt gyakran „sterilnek” nevezett, modellszerű gondolkodástól... Talán érdemes tudni, hogy magának az ajánlónak, Tóth tanár úrnak, az akkoriban még hipermodernnek számító, modern angolszász üzleti szemlélete volt, és személyes amerikai tapasztalatokkal bírt, ez abban az időben egészen rendkívüli volt. Az ideológiailag még erősen determinált egyetemi közegben gondolatai kifejezetten üdítőül hatottak, és a hallgatóság körében nagy sikert arattak. Ő tanította először a mágikus 4-P-t PPPP, vagyis azt, hogy product, pricing, promotion, packaging. Ez ma marketing közhelynek számít, bevezető szinten is, na de

akkor... kisebb forradalom volt. És ki merné vitatni a csomagolás fontosságát akár a tudományban is? Velem együtt, ugyanebben az évben, még Rostoványi Zsolt, a BCE korábbi rektora lett (segéd)munkatársa, tagja a Nyilas József által vezetett tanszéknek. A Világgazdasági Tanszéket az 1970-es években már kifejezetten nyugatias szemlélet jellemezte, amihez hozzájárulhatott az is, hogy a nemzetközileg is igen nagy tekintélynek örvendő Berend T. Iván volt akkoriban a rektor. A tanszéknek mai szóval némi versenyelőnyt biztosított akkoriban, hogy hozzáférése volt a nemzetközi sajtótükörhöz, a feltűnően mélyzöld színű „MTI Bizalmashoz” is, vagyis eljutottak hozzánk az egyébként Magyarországon nem nyilvános külföldi sajtóhírek is. Ezek nélkül - nagyon nehézkes és lassú folyóirat- és könyvellátás volt jellemző - bizony nagyon nehéz lett volna a világ működéséről átfogó képet kapni, illetve magas színvonalon kutatni és persze „hitelesen” oktatni. Mai fejjel ezt talán megérteni is nehéz, pedig évtizedeken át szinte természetessé vált, hogy az akadémiai szabadság a társadalomtudományokban bizony nagyon szűk mezsgyére volt beszorítva, és állandóan éber szemek figyelték a nyomtatásban megjelent munkákat. Az előadások és szemináriumok viszont jóval szabadabb szellemben szárnyalhattak, feltéve, hogy a tabu témákat, pl. a párt vezető erejét és a Szovjetunó szerepét nem firtatták.

*TA: Milyen szellemi és társasági élet jellemezte akkor az intézetet (tanszéket)? (pl. közös programok)*

MI: A Világgazdasági Tanszék munkája az 1970-es években léptékében más volt, mint napjainkban: az újonnan felvett, fiatal, pályakezdő kollégáknak egy, maximum két szemináriumot kellett oktatniuk, viszont sokkal többet kellett kötelezően olvasni, mennyiségben a mai állapotokhoz képest talán többet és alaposabban (nem volt internet, híráradat és cikkdömping, csendes könyvtár volt, ahol információgyűjtés mellett például folyóiratcikkeket írtunk, persze randevúzni is lehetett, a könyvtár tanulási-hálózati központ volt). A “Közgáz” könyvtárába némi késéssel, de szerencsére jártak a jelentősebb külföldi szakfolyóiratok, ezért volt lehetőség felkészülni a cikkek megírására. Viszont az akkori szabály az volt, hogy nem lehetett kivinni a könyvtárból a külföldi folyóiratokat, illetve nem lehetett szovjetelleneset írni vagy olyat, ami a Párt kizárólagosságát megkérdőjelezte volna. Egyensúlyozni kellett szavakkal éppúgy, mint a fő konklúzióval. Az első jelentősebb folyóiratcikkeim az Iparpolitikai szemlében, majd 1984-ben a Valóságban jelentek meg, ezek közül egy ideológiailag „merészebb”: „Rendszerelmélet és világgazdaság: Kísérlet a tőkés világgazdaság változásainak, válságának rendszerelméleti magyarázatára” címmel. A később ismertté vált, korai szeminarista tanítványaim között megtalálható volt Szanyi Tibor vagy Princz Gábor is.

Az 1970-es években a Világgazdasági Tanszék élete, mondjuk így, átlagosan volt mozgalmas, néha persze, intellektuálisan kifejezetten pezsgőnek mutatkozott, de a korabeli és habitusbeli különbségek dacára a pártállami években is egy nagyon jó szellemű, kollegiális és összetartó közösség volt. Az elvárások is nagyok voltak, sokat és jó minőségben kellett publikálni, noha a vezető külföldi lapokban való publikáció - ma talán nehezen érthető okokból - nem is volt alapelvárás. Különleges mozzanat volt, amikor egy kisebb saját könyvtárral is rendelkezett a tanszék, és az egyetem, sőt, a külvilág is úgy tekintett a tanszékre, mint aminek irigyelt, a nyugatra nagyobb ablakot nyitó státusza és elismert nemzetközi rangja van. Ez részben amiatt is alakult így, mert számos olyan vezető munkatárssal rendelkezett a tanszék, akik már fiatalon a szakma csúcsán álltak, erejük teljében voltak, és lehetőségük volt külföldön tapasztalatot szerezni, ilyenek például Simai Mihály és Szentés Tamás. Mindketten nagyon termékeny tudósok lettek már az 1970-es években. De a vezető oktatók között Palánkai Tibor és témája, a nyugat-európai integráció is mindig zsúfolt előadásokat vonzott. A senior oktatók a vasfüggönyön túli tapasztalataikat mindig meg tudták osztani azokkal, akiknek nem volt lehetőségük külföldre utazni. A tanszék ugyanakkor több okból is kvázi monopolhelyzetben volt, hiszen a politika számára olyan érzékeny nemzetközi témákra összpontosított, amelyekben egyszerre voltak jelen bonyolult gazdasági és geopolitikai folyamatok, valamint hyper szenzitívnek számító diplomáciai ismeretek - nos ezekkel az országban viszonylag kevés kutatóhelyen és egyetemen foglalkoztak. Később, a globális és nemzetközi gazdasági témájú kutatások gyorsan és igen nagymértékben kitágultak, egy jelentős részüket „átvették” a nemzetközi üzleti tudományok, egy másik szeletet a politikatudományok, egy harmadikat pedig a geopolitika. A világgazdasági kérdések feltárásában az egyetemi és kutatói világ ehhez, a vasfüggönyön inneni állapothoz képest tehát nagyon nagyot változott, sok azonos témakörben versengő intézet és diszciplína született. De kitágultak az információszerzés lehetőségei is, az elektronikus publikációs terek és média megjelenés felületei. Ez persze, egyúttal azt is jelenti, hogy mind nehezebb eldönteni, mi az igazán minőségi, tudományos közlés.

*TA: Milyen gazdasági és politikai környezetben működött akkor az tanszék?*

MI: Talán a korábbiakból is kitűnik, hogy a Világgazdasági Tanszék egy sajátos helyzetben működött az 1970-es évek végén és az 1980-as években, a tárgyilagosság akkor is szerethető volt, bár nem tagadható, hogy nyelvileg némi nemű „csomagolásra” volt szükség ahhoz, hogy a szocialista tábor egyébként finoman elismerten elmaradó/lemaradó gazdasági teljesítménye mégse halványuljon teljesen el. Úgy kellett megértetni a diákokkal, hogy hogyan működik

például a KGST (illetve hogyan nem működik), hogy igazából nem állt rendelkezésre sem a megfelelő módszertani ismeret, sem pedig a kontextuális tudás. Illetve, természetesen a szocialista integrációs mechanizmust és hatékonysági deficitet olyan formában kellett leírni, hogy magát a rendszert azért ne kritizálja az oktató. Igazi „kötéltáncnak” vagy mai divatos kifejezéssel „great balancing act”-nak nevezném. Igen nehéz volt klasszikus elvek alapján megértetni például, hogy miért kellett a KGST közösségnek éppen Bulgáriában rádiót gyártani és onnan ellátni a tagországokat. Konkrét pártinstrukciót ugyan nem kaptak az oktató kollégák - jómagam szinte soha - arról, hogy mit lehet és mit nem lehet mondani, de hát mégis csak a vasfüggöny mögött voltunk. Szomorú emlékek voltak bőven (és a Filozófia Tanszéken pl. nagyobb sérelmek is estek). Ezért mindenki óvatosan fogalmazott és némi öncenzúrát is alkalmazott, mert pontosan nem lehetett tudni, hogy hol vannak az ideológiának vakon elkötelezett fülek.

*TA: Mi volt a legemlékezetesebb kurzus, amelyet oktatott és miért?*

MI: Az egyik legemlékezetesebb kurzusom 1983 környékén volt, amikor amerikai diákok érkeztek a Közgázra, és kurzust kellett nekik tartani kelet-nyugati kereskedelemről. Ez nagyon izgalmas és persze ideológiailag érzékeny téma volt. Akkoriban nem volt szabad átjárás Hegyeshalomnál, egyenruhás szűrős szemek figyeltek minden csomagot, a zöld Fa szappant is Bécsben lehetett venni és persze csak limitált mennyiségben... Európában az egyes országok között nem a szabadkereskedelem volt a jellemző, hanem inkább az, hogy hol és milyen vámmokkal vagy embargóval kellett szembenézni. A nyugati diákokkal meg kellett értetni, hogy a vasfüggönyön innen ez egy másik világ, és persze nem is volt könnyű oktatni úgy, hogy az ember nem ismerte a hallgatók múltját, ismeretanyagát, illetve nem is volt meg a közös szakmai nyelv. Talán nem mondtam nekik abszolút blódségeket, mert ahonnan jöttek, nos, oda meghívtak vendégoktatónak. Ez akkoriban kifejezetten kuriózum volt, és nagyon is engedélyköteles.

*TA: Mikor és merre tanított az Amerikai Egyesült Államokban?*

MI: 1984 őszén mentem ki az Amerikai Egyesült Államokba oktatni. 1984-1985 között a Connecticuti Egyetemen tanítottam összehasonlító gazdaságtant, kelet-nyugati kereskedelmet. Ezt követően 1985-1987 között az oregoni Willamette Egyetemen tanítottam környezetgazda-

ságtant, mikroökonómiát és makroökonómiát. Majd ezt követően kerültem át Texasba, Lubbockba, a Texas Tech Egyetemre, ahol haladó mikroökonómiát is kellett oktatnom. Ez utóbbi tárgy bizony nem kis erőfeszítésembe került, de fiatalon az ember bírja, és nem válogat. Amikor először elkezdtem kint tanítani nagyon nagy volt a kultúrsokk. Minden más volt, láttam, hogy nincs kolbászból a kerítés, de azt is, hogy nagyon sok helyen kerítés sincs!, tehát feltehetőleg van ereje és tisztelete a magántulajdonnak. A magyar viszonyokhoz képest egy rögtön szembetűnő tényező volt, hogy az amerikai diákok (a gyengébbek is) már akkoriban sokkal inkább szolgáltatásként tekintettek az egyetemre, semmint egy önkéntes és komoly tanulási folyamatra vagy néha-néha serkentően intellektuális kihívásra. Emiatt sokkal iparszerűbb és néha bántóan monoton volt az oktatás környezete. Ez persze részben érthető is, hiszen az európai egyetemi hagyományok kevesebb diák mélyebb vagy elitebb oktatását jelentették sokáig, és ez változott meg mostanra itt is a tömegigények irányába. Mégis ebben a másik, a maga nemében rendhagyó finanszírozású közegben, hiszen az USA-ban már az 1980-as években is eléggé magas tandíjak voltak, az elvárások az oktatás hasznossága és megtérülése tekintetében is különlegesek voltak. Pusztán emiatt is, de más okokból egyaránt, egyáltalán nem volt könnyű beilleszkednem, ráadásul az amerikai kollégák inkább azokat a tárgyakat kínálták nekem, amelyeket senki sem szeretett volna tanítani, és nem azokat, amelyekben adott esetben komparatív előnyöm lett volna. Ez az előny egyébként csak ritkán érvényesült.

*TA: Mit gondol, régebben miben volt rendhagyó a Világgazdasági Tanszék tevékenysége? Miben alkotott maradandót a tanszék?*

MI: A rendszerváltás kellős közepén, nem, legyünk pontosak, inkább az elején, hiszen 1992-ben tértem haza Magyarországra, ebben az időszakban minden forrongott. Nagy tervek és felbuzdulás volt tapasztalható az oktatásban is. A Világgazdasági Tanszék korábban szerzett előnye még jó ideig megvolt a hasonló profilú más tanszékekkel szemben, de ahogyan a világ kinyílt, és az oktatás rohamtempóban nemzetköziesedett, úgy vékonyodott ez a kezdeti vezető pozíció. Amiben sokáig különlegeset és maradandót tudott alkotni a tanszék, az az volt, hogy a legkritikusabb időkben is hamarabb értette meg a nyugati gazdasági és politikai folyamatokat, a rendre frissített elemzéseket pedig hamar be tudta építeni a tananyagokba, és így korszerű tudott maradni az európai integráció, a fejlődésgazdaságtan és a globális folyamatok területein egyaránt. De az 1990-es években, pontosan a rendszerváltás következtében a sok helyen elindult hasonló képzések és persze a beömlő nyugati tankönyvek miatt is, ez az előny folyamatosan tovább morzsolódott. További hátrányt jelentett már az 1990-es években is,

hogy az egyetemi karrier folyamatosan veszítette el mind az intellektuális, mind pedig az anyagi presztízsét, emiatt a legjobb képességű diákok nem maradtak kutatni/oktatni, gyorsan elvitte őket az üzleti szektor, majd a kormányhivatalok, mert azok is sokkal jobban fizettek. Sajnos, ez a bér-elszívó, vagy inkább -kiszorító hatás a 2010-es évekre sem változott meg: ameddig a bérek ennyire alacsonyak, különösen a kezdő oktatók esetében, addig nem is mutatkozik arra reális lehetőség, hogy a ténylegesen elkötelezetteken és megszállottakon kívül az egyetem sok embert tudna vonzani kezdő oktatónak-kutatónak.

*TA: Milyennek látja a mostani Világgazdasági Intézet és a Budapesti Corvinus Egyetem helyzetét az oktatásban kialakult hazai és nemzetközi versenyhelyzetben? Milyenek a mostani hallgatók?*

MI: A jövő számos kockázatot rejt a Világgazdasági Tanszék jövőjével kapcsolatban, de a veszélyeket lehetőségként is meg lehet élni. Az immáron intézetté avanzsált tanszéknek változatlanul jelentős előnye más tanszékekkel szemben az, hogy az itt levő hallgatók a mindenkori kormányzat, a vállalatok és a nemzetközi szervezetek által alkotott politikákról egységes keretrendszerbe foglalva hallhatnak, és véleményem szerint jelentős globális ügyekről csak így van értelme beszélni. Összefogja a vállalatok, a nemzeti kormányok és a globális intézmények gondolkodását úgy, hogy azzal a tudással végül problémákat lehessen megoldani - mert az élet valójában probléma-megoldások hosszú sorozatából áll.

Az egyetemnek ugyancsak fel kell ismernie, hogy a mostani hallgatók mások, mint a korábbiak voltak, de ez részben annak is a következménye, hogy átalakult a világ. Sokkal jelentősebb a megfelelni vágyás, a jó karrier iránti vágy, semmint az intellektuális igény. Viszont nagy probléma, hogyha valaki a tudásszerzésnek a természet által kitüntetett idején, vagyis a legfogékonyabb egyetemi diák korban nem ért meg egy kérdést a maga komplexitásában az egyetem falain belül, és csak sekélyes ismeretekkel ruházza fel magát, annak a megértésre később talán már soha nem lesz erre lehetősége. Az egyetemi oktatásnak ez a kitüntetett jellege, szerencsére, nem változott. De persze, tudom, ezt nem mindenki látja így.

*TA: Mit gondol, hogy milyen irányba (pl. kutatás, oktatás, közösségi élet, stb.) kellene elmozdulnia az intézetnek és miért?*

MI: A Világgazdasági Intézet jövőjét, kutatási profil tekintetében, leginkább szerintem az fogja meghatározni, hogy képes lesz-e néhány, a mostaninál kevesebb, de olyan felfutó területet találni, amelyhez az intézet munkatársai értenek viszonylag a legjobban, tudomásul véve, hogy ez a tudás jobbára nemzetközi hálózati összefogásban érvényesül. Nem kell mindenhez érteni, de amihez értünk, ott ne legyen sok hazai versenytársa az intézetnek. A meglévő, fő kompetenciák mellett (mint pl. az integráció vagy fejlődésgazdaságtan) ilyen felfutó, új területek lehetnek az átalakuló és megújuló nemzetközi kereskedelempolitikák és a nemzetközi adóztatás, a „global commons” (klíma, víz, ritkafémek) kérdései és esetleg egy speciális Ázsia (Kína) szakértés megerősödése.

*TA: Nagyon köszönöm az interjút.*

MI: Köszönöm a lehetőséget.

*Az interjút készítette: Tétényi András, 2019.*